

Tasavvuf

Halil İbrahim ŞİMŞEK*

İSMAİL HAKKI TOPRAK (K.S.)'İN
TASAVVUFÎ
GÖRÜŞLERİ

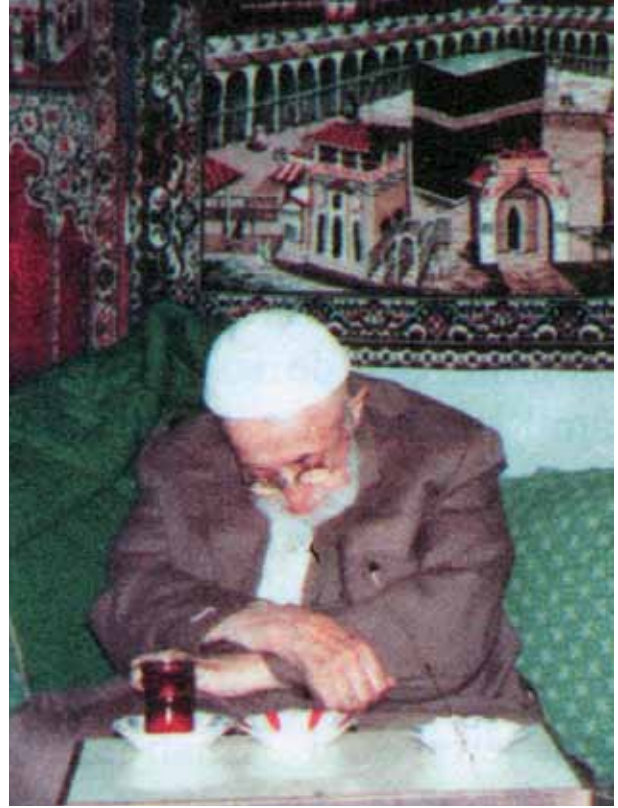
Elimizdeki verilerden elde ettiğimiz bilgilere göre İsmail Hakkı Efendi tasavvufî anlamda ilk dersini Rifaî şeyhi Abdullah Haşim Efendi'den aldı ve onun gözetiminde seyr ü sülûkünü bir müddet sürdürdü. Daha sonra bazı arkadaşlarının ve bir müride olan annesinin teşvikiyle Tokat'a giderek burada bulunan Şiranlı Mustafa Efendi'nin (ö. 1989) halifesi Mustafa Hâkî Efendi'yle (1856–1920) tanışıp ona intisap etti. Mustafa Hâkî Efendi, İsmail Hakkı Efendi'nin seyr ü sülûküne rehberlik ederek onu yetiştirdi. Onun üstadı Mustafa Hâkî Efendi'ye muhabbeti ve saygısı oldukça fazlaydı. O, her hâlinde ve tavrında üstadını örnek alıyordu. Katre başlıklı şiirinde bu durumu şöyle dile getirmektedir:

*Künhünü bilmek istersen sırr-ı Hâkî'dir özüm
Anın etvârıncadır dâimâ özüm sözüm
Her neye baksa basar-ı Hâkî'dir bakan bu gözüm
Zirâ evvelden anınla tek ü tenhâ olmuşuz.*

Burada tasavvufî anlamda bir teslimiyetin ifadesini görmekteyiz. Aynı zamanda İsmail Hakkı Efendi bu ifadeleriyle şeyhe yapılan râbıtanın en üst düzeyi olan fenâ fi's-şeyh, yani şeyhinde kendini yok etmeyi tecrübe etmektedir. Dolayısıyla o, kendi benliğinden kurtularak her hâliyle şeyhinin iradesine teslim olduğunu ifade etmektedir. Çünkü sūfînin mürşidiyle her hâlinde bütünlük içinde olması gerekir. Mürid, mürşidinin telkin ettiği zikir ve evrâda tam bir şekilde riayet ettiği gibi onun öğrettiği ve uyguladığı âdâb ve erkâna da uymalıdır.

İsmail Hakkı Efendi', Mustafa Tâkî Efendi'nin vefatından (1925) sonra irşad vazifesini üstlendi ve ölümüne (1969) kadar bu görevini sürdürdü. Komisyonculuk yapmaya üzere 1941'de Sivas'taki Çitilin Hanı'nda kiraladığı dükkânı dergâh

(vekâle) gibi kullanarak kendisini ziyarete gelenleri irşad etti. Yaz mevsimlerinde ise âdeti olduğu üzere genellikle mesire yerlerinde sohbet etti. Semaver çayı sohbet ortamından eksik olmazdı. Onun bu âdeti müritleri vâsıtasıyla bugün de devam ettirilmektedir.

Bilindiği gibi tasavvufî eğitim, kemâl makamlarını tecrübe ederek geçip irşada ehil görülerek tam hilafet icazeti alan kâmil bir mürşid gözetiminde alınmaktadır. Bu mürşid-i kâmil ü mükemmilin silsilesi sahih bir şekilde Hz. Peygamber(s.a.v)'e kadar ulaşmalıdır. Tasavvufî tecrübe ancak sözü edilen gerçek mürşidler vâsıtasıyla mümkündür. İsmail Hakkı Efendi de sözü edilen bu gerçeğe dikkat çekerek tasavvuf terbiyesinin mürşidsiz alınamayacağını ifade etmektedir.

İsmail Hakkı Efendi'nin tasavvuf anlayışında istikamet esastır. O, zâhirî haller, rüya ve kevnî kerâmete gereğinden fazla itibar etmezdi. Ona göre önemli olan İslâm'ın ahkâmına uygun bir dinî hayat yaşamaktı. Ayrıca o, tasavvufun ahlâkî boyutuna çok önem veren bir zâttı. Ona göre güzel ahlâk insanı geçimli kılar. Kulların razı olduğu böyle bir mü'min insanı Allah(c.c) da sever. Bu sebeple sûfî olduğunu söyleyen insanlar ahlâkî özelliklerini güzelleştirmelidir. Çünkü büyükleri sık sık, "Tasavvuf güzel ahlâktan ibarettir." denilmektedir. O, her işin ya melekî ilham veya şeytanî vesveselerle ilişkili olduğunu ifade eder. Müridlerinden bazısına hitaben yazdığı mektubunda bu görüşünü şöyle açıklar:

"Her işte melâike de şeytan da müessirdir. Adamına göre bazı kimse melâikeden ilham ve bazı şahıs şeytandan vesvese alır. Biz ise muvâzene ile yola gideriz. Her kim melâikeye mukârin olursa işlerinde ilham, şeytana yaklaşırsa vesveseden istilzâm alır..."¹

Sûfilerin mücâhedelerinde sabırlı ve azimli olmaları gerektiğini söyleyen İsmail Hakkı Efendi, bazen mânevî hayatları sarsacak olaylarla ve hücumlarla karşılaşsalar da müritlerin bu tür taarruzları kabz ve bast hâliyle yorumlamalarını tavsiye ederdi. Kabz, yani manevî darlık hâlinde meydana gelen sıkıntılara sabredilmeli ki, bast/rahatlık hâline ulaşılabilsin. Dolayısıyla seyr ü sülûk esnasında sıkıntılarla muhatap olunduğu zaman ümitsizliğe düşülmemelidir.²

Namazların cemaatla kılınmasına önem veren İsmail Hakkı Efendi, genellikle sabahları dâhil her vakitte camiye gitmeyi tercih ederdi.

İsmail Hakkı Efendi'nin kişinin diline sahip olmasını öğütlediği mısraları şöyledir:

*Bu tarîkat âleminden olmak istersen sûd-mend
Sen de bu hâlde olup halktan lisânın eyle bend
İşte budur âcizânem hubb-ı fi'llâh sana pend
Hayr-hahân-ı cihân sîmurg u ankâ olmuşuz.*

İsmail Hakkı Efendi, yaratılışın özündeki

hakîkatı keşfetmek için zâhirden kurtulup bâtna yönelmek gerektiğini belirtmektedir. Böyle bir hâli elde eden insan Allah'ın yarattıklarındaki cemaal nurunu görür. O bir şiirinde şöyle der:

*Katremizden hisse al bî-ka'r-ı deryâ olmuşuz
Cümle halka bir bakışla çeşm-i bînâ olmuşuz
Gerçi zâhirde lisân-ı nâs ile güftârmız
Ma'nâ yüzünden soyunup hep mu'arrâ olmuşuz.*

Özellikle ilk iki mısra da insanın Rabbine karşı fakrını/muhtaçlığını anlaması ve O'nun yarattıklarına Hakk'ın nazarıyla bakarak ayrılıklara takılmaması gerektiğine dikkat çekilmektedir. "Gerçi zâhir lisân-ı nâs ile güftârmız/Ma'nâ yüzünden soyunup hep muarrâ olmuşuz" mısralarında sûfinin zâhirde halkla bâtında Hak'la bir olma anlayışı vurgulanmaktadır. İlk dönem mutasavvıflarından Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 261/874) özünün Allah'la birlikteliğini şöyle ifade eder: "Otuz seneden beri Hak'la sohbet etmekteyim. Fakat halk benim kendileriyle sohbet ettiğimi zannediyorlar."³ İsmail Hakkı Efendi, diğer bir dörtlüğünde halk içinde Hak'la beraberliğe şöyle işaret etmektedir:

*Çünkü Kitmîr olalıdan bu kapıda bu hakîr
Her işi sırr-ı ezelden bildim ve takdîr-i Kadîr
Ol sebepten işimiz cümleye ta'zîm ü tekrîmdir
Böylelikle halk içinde Hakk'ı ra'nâ bulmuşuz.*

Yaratılışın özünde hakîkat-ı Muhammediye vardır. Ruhlar âleminde Allah(c.c) bu bağlılık için özümüzden söz aldı. Bu sebeple insanda her zaman ruhlar âleminde verilen o söze sadâkat özlemi vardır. İçinde bulunduğumuz âlemin alâkalarından kurtulmak sûretiyle özdeki hakîkat keşfedilmelidir. İsmail Hakkı Efendi bu durumu şu dörtlüğünde ifade etmektedir:

*Tâ ezelden intisâbım âlemin seyyidine
Düştüm aşkına gelelden bu anâsır bendine
Çok aradım yağladım yüz tutup Hakk'ın kendine
Âlem-i devrân içinde hubb-i Mevlâ bulmuşuz.*

Mevlâna yaratılıştaki bu sırrı neyin dilinden şöyle anlatır: "Dinle neyden nasıl şikâyet ediyor,

ayrılıkları (nasıl) anlatıyor. Özlem derdini anlatabilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim. Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma zamanını arar.”⁴ Yani her şey aslına özlem duyduğu gibi insan da özüne dönmek için hasret çeker.

Kişinin bu âleme inişinden sonra aslına duyduğu özlemine ancak zikir ile tatmin edebileceğine işaretlerle İsmail Hakkı Efendi şöyle der:

*Bilmediler zevkimi cümle ins ü cinn ü melek
Derdine düştüm bana neler çektiydi felek
Hâl-i Hakkı bulmaya zikrin beyim dâim gerek
Zikr-i Hak seyr ü sebakla ders-i yektâ bulmuşuz.*

Zikrin kalplerdeki öze dönüş özlemini giderek huzura erdireceğine işaretlerle âyet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “*Kalpler ancak Allah’ın zikriyle tatmin olur/huzur bulur.*”⁵ Her an Allah’ın huzurunda olduğunu hissederek hâl ve davranışını muhafaza etmek zikrin insana sağladığı bir haslettir.

İsmail Hakkı Efendi amellerin ihlâs ile yapılmasına çok önem verirdi. Dostlarına da böyle hareket etmelerini tavsiye ederek bu uygulamalarını âdet haline getirmelerini öğütlerdi. Bu anlamda bir dörtlüğünde şöyle der:

*Herkesin mikdâr-ı ihlâsınca fi’li eder zuhûr
Sen çalış ol muhlisândan çıkmasın senden kusûr
Gayrıda görseñ hatâyı setredip ondan al huzûr
Bunu âdet edinip bir dürr-i yektâ bulmuşuz.*

İhlâsın sûfilerin mânevî seyirlerindeki aşamalara göre dereceleri vardır. Ebû İsmail Abdullah el-Herevî (ö.481/1088) ihlâsı, “*Ameli bütün karışıklardan arındırmaktır.*” şeklinde tanımlayarak bunun üç derecesi olduğunu ifade eder. Birincisi, amelden ameli beğenmeyi ve arzuyu çıkarmaktır. İkincisi, bütün gücünü kullanarak amelini müşâhededen kaçınmak ve amelini başarılı görmekten kurtulmaktır. Üçüncüsü, Allah’ın kulun basîretini nurlandırdığı tevfiq nuruna sığınmaktır. Bu nurun aydınlığında amelin Allah’ın cömertliğinden meydana geldiği görülür.⁶

İsmail Hakkı Efendi’nin bugün çok tartışılan bir tasavvufî mesele olan râbita için yaptığı özlü ve veciz tarifi vererek konumu sonlandırmak istiyorum: “*Râbita, mürşidin eliyle müridin kalbinden geçirilip dergâh-ı izzete bağlanan haberleşme ipidir.*” Bu tarif pek çok şeyi açıklamaktadır. Mürşid-i kâmile yapılan râbita ile onun boyasına girip (insibâğ) onun vâsıtasıyla Hakk’ın tecellilerine mazhar olunur.

İsmail Hakkı Efendi’ye Allah’tan rahmet diliyor, kıymetli okuyucularımıza da hürmetlerimi arz ediyorum.

Dipnot

⁴ Doc. Dr.

Not: 4 Ekim 2009 tarihinde Sivas Belediyesi tarafından düzenlenen “İsmail Hakkı Toprak Sempozyumu”nda sunulan tebliğ metninin özetidir.

- 1 Lütfi Alıcı, İhramcı-zâde İsmail Hakkı Toprak Efendi: Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 51.
- 2 Alıcı, İhramcı-zâde İsmail Hakkı Toprak Efendi, s. 62 (29. Mektup).
- 3 Necmüddin Kübrâ, “Usulü Aşere, Şerh-i Usul-i Aşere”, Tasavvufî Hayat, haz.: Mustafa Kara, Dergah Yay., İstanbul 1980, s. 52.
- 4 Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Mesnevî, çev.: Derya Örs, Hicabi Kırilangç, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2008, s. 19.
- 5 13/Ra’d, 28
- 6 Ebû İsmail Abdullah el-Herevî, Menâzilü’s-sâirîn, Mısır 1908, ss. 16-17.